

הדרכה בכתיבה

סימן כט

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

אשדוד

פרק ל"ד / הציטוט (ג)*

שינויים בציטוט

א. אם אתה מצטט לשון מחבר מסוים, ומוצא בדבריו טעות סופר, כתוב את התיקון אחר המלה או המלים שיש בהן טעות, בסוגריים מרובעות [צ"ל מרובעים] (זו דוגמא...). ואם אתה מסופק בתיקון, כתוב: "נראה דצ"ל (דצריך לומר)". אולם אם מצאת טעות סופר בספר מצוי (כגון גמרא, רש"י, תוספות), אין צורך לצטט גם את הלשון המוטעית, אלא די לצטט את הנוסח המתקן, ולהוסיף אחריו בסוגריים מרובעים: [כצ"ל]¹.

ב. אם בעל הציטוט כתב "עכו"ם", עדיף לשנות ולכתוב "נכרי", כיון שבעל הציטוט לא כתב "נכרי" מפחד הצנזורה, וכעת שחסדו גבר עלינו, אפשר לחזור למקורות².

ג. כאשר נזכר בציטוט איחול שכותבים על אדם חי (כגון שליט"א וכדומה), אחר שם אדם שכבר שבק חיים לכל חי, אין לשנות ולכתוב ז"ל וכדומה, שיש בזה לפעמים נפקא מינה לדעת אם אותו אדם היה חי בזמן שנכתב הספר שממנו מצוטטים הדברים.

ד. כאשר בתוך הציטוט מוזכרים ר"ת שיש צורך לפותחם, הכלל הוא כזה: אם אלו ר"ת פשוטים, אפשר לפתוח בלי להשאיר סימן, אך אם מדובר בר"ת נדירים, שכדאי שידע הקורא שבעל הציטוט כתב אותם בר"ת, עדיף להשאיר הר"ת ולאחריהם לכתוב בצורה פתוחה בס"מ [בין סוגריים מרובעים] (זו דוגמא...). ולפני שפותחים הר"ת יש להכיר את לשון בעל הציטוט. למשל, חכמי תונס פותרים הרה"ג – 'הרב הגדול', ולא 'הרב הגאון' כפי שפותרים היום.

ה. כאשר בתוך הציטוט מוזכר שם של ספר בראשי תיבות, וברצונך לפתוח הר"ת, אלא שיש כמה אפשרויות לפתור (כגון ע"ש – עולת שבת, עמודי שמים), צריך לפתוח הספרים ולבדוק לאיזה מהם התכוון המחבר. אם אינך פותח הספרים, עדיף להותיר הר"ת על כנו.

הוספות בציטוט

ו. אם אתה רואה צורך להוסיף בתוך הציטוט הערה, כתוב אותה בין סוגריים מרובעים, והתחל בר"ת א"ה (אמר המגיה) מודגשות, ועדיף גם שתחתום שמך בסוף (עדיף בר"ת). וזאת כדי שלא יחשבו שההגהה היא חלק מהציטוט. [א"ה. ואם ניכר שההגהה יצאה ממך, כגון שההגהה מתחילה במלים: "פירוש...", או רצונו לומר...", אין צורך בזה. ע"ח] (זו דוגמא כמובן...).

* כללים והדרכה לכתיבה נכונה, המתפרסמים כאן לראשונה, מאת הר"ר עובדיה חן הי"ו, מתוך כתב-יד של הספר "הכתב והמכתב" ח"ב, תשוח"ח לו. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' חטיבת כרמלי 10⁻⁴ אזור ג', אשדוד.

¹ שמעתי בשם מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א.

² שמעתי בשם מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א.

ז. אם בעל הציטוט הזכיר מלה חסרת הבנה או מלה בלע"ז, כדאי שתוסיף בין סוגריים מרובעים את ביאור התיבה [המלה] (זו דוגמא...).

ח. אם בעל הציטוט הזכיר בתוך דבריו תואר של חכם אחר, ולא הזכיר שמו, כי שמו הוזכר כבר בראש הדברים, או שבמקומו של בעל הציטוט רגילים לכנותו בתואר מסוים (כגון "תנא דאורייתא" לגאון בעל משנה למלך) בלי להזכיר שמו; כדאי להוסיף שם הרב בין סוגריים מרובעים.

ט. אם בעל הציטוט ציין לאיזה ספר בלי להזכיר המקור, במקום הצורך כדאי להוסיף המקור בין סוגריים.

י. אם במקור הציטוט חסר פיסוק, כדאי שתפסק בעצמך ואפשר אפילו להוסיף סימני שאלה וקריאה וכדומה³. אולם תזהר לא לשנות בפיסוק מכוונת הכותב, שהרי הקורא אינו יודע שהפיסוק הוא שלך ולא של בעל הציטוט. כמו כן, ציטוט (או מושג מיוחד וכדומה) בתוך ציטוט, יש לסמן לפניו ולאחריו גרש (ולא גרשיים).

סוף ציטוט

יא. כאשר יש צורך לעיין במקור הדברים שמהם ציטטת, יש להוסיף בסוף הציטוט (אחר שכותבים עב"ל וכדומה): ע"ש (עיין שם). ויש כותבים ע"ע (עיין עליו). אם יש הרבה מה לעיין שם, יש לכתוב: ע"ש באורך" (עש"ב). ואם הדברים דורשים התבוננות ועיון רב: ע"ש היטב". ואם מפנים את הקורא לעיין במקור מעניין: ע"ש ותרווה נחת", או ע"ש ותרווה צמאונך". ביטויים אלו יבואו עם נקודה לפני ואחרי.

יב. אם ציטטת דברי מחבר מסוים, שהביא דבריו בשם מחבר אחר, ורצונך לסיים: ע"ש, כאשר כוונתך שיעיינו בדברי המחבר המקורי, יש לכתוב: ע"ש במקומו". ועדיף לכתוב כן בין סוגריים.

יג. כאשר אתה מצטט קושיא מספר מסוים ללא התירוץ (כגון שיש לך תירוץ משלך לקושייתו), יש להוסיף אחר ציטוט הקושיא: ע"ש מה שתירץ". ולאחר מכן: "ולי נראה לתרץ כך וכך". ואם אותו מחבר לא תירץ קושייתו, אלא סיים במלים: "וצריך עיון", ציין אחר ציטוט הקושיא: "והניח בצ"ע".

יד. לפעמים מסתפקים בכתיבת ע"ש, בלי לכתוב לפני כן עב"ד וכדומה, כי בכך שכותבים ע"ש, כבר מבחינים שזהו סוף הציטוט. אולם אין לעשות כן אם מצטטים את הלשון במדויק, שאז חשוב לכתוב עב"ל ע"ש, להורות שזו לשונו ממש, כדי שיהיה ניתן לדייק ממנה דיוקים וכיו"ב.

טו. בדרך כלל, מדויק יותר לכתוב: ע"ש מאשר כיעו"ש (כאשר יעוין שם, ולא כפי שיש טועים לפתור כיעוין שם). אלא אם כן, מביאים את הציטוט בקצרה תוך כדי דיבור.

טז. בסיום ציטוט מספר בכתב יד, אין לכתוב: ע"ש, כי אין היכן לעיין, אלא יש לכתוב ע"כ⁴.

יז. יש להיזהר לא לגרום אחר הציטוט תוספת מגרעת. לדוגמא: אחרי ציטוט דברי מחבר מסוים הכותב דברים חריפים באיזה ענין, אין להוסיף ולכתוב: "וכן עיקר" וכדומה. הדבר רק מוריד מתוקף ועצמת דברי אותו מחבר⁵.

יח. אחר ציטוט דברים מיוחדים בשם חכם מסוים, אפשר להוסיף: ודפח"ח (ודברי פי חכם חן, קהלת י, יב), או וש"י (ושפתיים ישק, משלי כד, כו). ואחר הבאת ישוב נאה בשם חכם מסוים, אפשר לסיים: ש"י מד"נ (שפתים ישק משיב דברים נכוחים, משלי שם).

³ שמעתי בשם מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א.

⁴ כך העיר מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א בהגהה לאחד התלמידים.

⁵ למדתי זאת מהגהה של מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א.